

Očekivani razgovori između Prištine i Beograda svakako donosi nadu da se stvari mogu promeniti u pozitivnom smislu. Medjutim, Kosovo će u pregovore ući u složenim uslovima jer se suočava sa mnogim izazovima i čini se da zvanična Priština ima brojne druge prioritete zbog čega do sada skoro ništa nije definisano u vezi pregovora. Kosovo je imala institucije koji su radili i čiji zvaničnici su bili dobro plaćeni, koji su trošili dosta energije i para, putovali i imali puno razgovora sa diplomatima, brojnim liderima sveta i predstavnicima međunarodnih organizacija, ali nisu se pripremili i malo su radili za prestojeće pregovore sa Srbijom. Šef pregovaračke ekipe imenovana je sa puno zakašnjenja, 24. februara ove godine. Biće potrebno dosta vremena da se postigne novi konsensus za pregovore. Ovaj proces sada izgleda teže nego prošle godine. Treba strahovati da na pregovorima ne dominiraju prazni stavovi i da razgovori budu neproduktivni. Još uvek je nejasno i konfuzno o čemu će se diskutovati na ovim pregovorima. Zna se da su se obe strane već saglasile da se počne sa tehničkim pitanjima ali će one veoma brzo biti uslovljeni sa političkim stavovima obeju strana. Kosovari već dugo očekuju da se reše neka praktična pitanja kao što su priznavanja dokumenata, saobraćajne tablice, telekomunikacija, policijska saradnja isl., a potom i pitanja koja su u vezi sa severnim delom Kosova, kao što su carine, sudovi, javna administracija, policija idr

Za prestojeće pregovore sa Srbijom, pozicije Kosovara su u zadnje vreme znatno oslabiljene. Zvanična Priština nastoji da obezbedi američko prisustvo. Na Kosovu se učešće SAD smatra odlučujuće u svim političkim procesima. Vlasti su odbacili svaku mogućnost da se na pregovorima otvori pitanje statusa i teritorijalnog integriteta Kosova. Sasvim je sigurno da bez sporazuma između Albanaca i Srba, Kosovo nema perspektive za evropsku budućnost. Probleme treba da reše sami Albanci i Srbi uz pomoć međunarodnog faktora. Ukoliko nova vlada bude odgovorna, stabilna, spremna za reforme, odlučna da obezbedi vladavinu zakona, ima jasan program ekonomskog razvoja - pregovori sa Beogradom biće uspešni. Ukoliko pregovori ne budu konstruktivni i produktivni onda će to svakako negativno uticati na toliko priželjkovini proces liberalizacije viza, usporiće integracione procese i evropsku perspektivu Kosova i ona neće moći biti faktor mira i stabilnosti u regionu..

Obrana Čosićeva i Hajdegerovi poslednji dani

PIŠE: ZORAN JANJIĆ

Za ime Martina Hajdegera vezuju se najčešće dve stvari: zaslužena slava jednog od najuticajnijih filozofa XX veka kao i sramna činjenica da je izvestan period njegovog života bio obeležen dobrovoljnim stavljanjem u službu nacističkog režima. Dok se izjašnjavanje o ovome prvom najradije prepušta stručnjacima, zanesenicima i samim filozofima (ovi poslednji su najčešće mešavina onih prvih pomenutih), o Hajdegerovim nacističkim danima uglavnom se govori kao o kratkotrajnoj epizodi, nekoj vrsti mladalačkih zabluda politički naivnog mislioca, tamnoj mrlji na njegovoj inače besprekornoj karijeri predavača, fundamentalnog ontologa i zaljubljenika u mir i tišinu Crnih šuma na čijem će obodu, u malom seocetu Todnabergu, na jednom blagom obronku podići usamljenu brvnaru, gde se povlači u osamu od buke i taštine ovozemaljskih problema. Izlazak knjige Viktora Farijasa (Farias), poreklom Čileanca, *Hajdeger i nacizam* 1987. godine, napisana na španskom, najpre je bila odbijena od nemačkih izdavača, a kasnije, kad se prevod pojavio u Francuskoj i u nekim drugim zemljama, ipak je dozvoljeno njeno objavljivanje - izazvao je veliku uzbuenu i talas polemika, kako u akademskim krugovima Evrope tako i Amerike. I sam negdašnji Hajdegerov student, Farijas je građu za svoju knjigu prikupljao desetak godina, prekopavajući dostupne arhive, dnevnike i raspoloživu korespondenciju, razgovarajući sa preživelim svedocima i učesnicima tog istorijskog razdoblja, uspevši čak da dođe do dokumenata pohranjenih u arhivama ondašnje Istočne Nemačke (našavši tu, neplanirano ujedno i sekundarnu građu o vezama čileanske Socijalističke partije sa nemačkim nacistima tridesetih godina, kao i neke tajne sporazume Sovjetskog Saveza sa vladom Salvadora Aljendea, iz čega će nastati druga njegova knjiga, takođe ikonoklastičkog sadržaja, čiji naslov već dovoljno kazuje: *Salvador Aljende - kraj jednog mita*).

Iz Farijasove studije, u najkraćem, hronologija Hajdegerovog nacističkog angažmana izgledala bi ovako: u maju 1933, Hajdeger postaje najpre rektor, a nedugo zatim i firer-ректор na univerzitetu u Frajburgu (univerzitet se stavlja na raspolaganje državi, a firer-ректор samom vrhovnom Fireru), pri čemu će u pozdravnoj reči, pred okupljenim studentima, izreći i ovo: "Neka se vaše biće ne upravlja teorijama i 'idejama' kao dosad. Sam Firer, i niko drugi do on sam predstavljaće nemačku stvarnost i njen zakon, kako danas tako i za ubuduće". Vlasnik partijske knjižice br. 312589, članarinu će redovno uplaćivati sve do konačnog sloma Nemačke 1945. Na novom nameštenju, u svojstvu rektora, do izražaja dolazi čitav krug njegovih ne baš pohvalnih osobina i ličnih karakternih nedostataka, počev od korumpiranosti vlašću, pa do sklonosti ka potkazivanju kolega jevrejskog porekla i liberalnih shvatanja (na šta će uslediti otkazi, a ovi ostati bez posla). Kao novoimenovani rektor, u skladu sa zakonima o "rasnoj čistoti" donosi uredbu po kojoj novčanu pomoć na fakultetu mogu očekivati samo studenti arijevskeg porekla, članovi SS i SA, nikako i Jevreji i marksisti. Ne sme se zaobići ni slučaj Maksa Milera, jednog od najdarovitijih Hajdegerovih đaka i studentskog predstavnika, koga će, zbog doslednih antinacističkih uverenja, Hajdeger takođe potkazati u pismu rektoratu, navodeći "kako nije politički podoban" i smeniti najpre sa mesta prodekana, a zatim mu onemogućiti i dalju profesorsku karijeru, opet uredno pismeno obrazloženo i u zvaničnoj formi, gde administraciji fakulteta dostavlja svoje mišljenje po kojem ih izveštava da je Miler izvrstan naučni radnik "ali nenaklonjen režimu".

Kasnije, nakon rata, pred Komisijom za denacifikaciju Hajdeger će, naravno, gledati da nekako opere svoju biografiju - sudbina i svetski tokovi, očito nisu bili naklonjeni ni njemu ni Nemačkoj - i u tome će se, kao autentični predstavnik sopstvene filozofije i sopstvenog *Dasaina*, služiti autentičnim neistinama ili pragmatičnim poluistinama (to će biti prva linija njegove odbrane), pa će tako izjaviti sledeće: "Nisam

posećivao partijske sastanke niti nosio partijsku značku, kao što nisam svoja predavanja i javna obraćanja posle 1934, otpočinjao tzv. 'germanskim pozdravom' (Hajl Hitler!)" . Istina je međutim (navodi Farijas u svojoj knjizi) drugačija: postoji fotografija na kojoj se vidi Hajdeger sa nacističkim oznakama, njegov student Karl Levit sreo ga je u Rimu 1936, sa značkom u obliku kukastog krsta na reveru, a ima i pouzdanih svedočanstava o tome kako je Hajdeger sve do 1936. započinjao i završavao svoja predavanja redovno sa hitlerovskim pozdravom.

Nakon zabrane bavljenja profesurom koju donosi Državna denacifikaciona komisija 1949 - optužen je kao "nacistički saputnik" - Hajdeger se, na zauzimanje kolega sa filozofske katedre, već nakon dve godine vraća predavanjima i ostaje aktivan na fakultetu sve do kasnih šezdesetih kad odlazi u zasluženu penziju; to bi bila druga linija njegove odbrane - naime, odbijanje uskih, strukovnih krugova u Nemačkoj da dopuste da se razotkriju neke neugodne činjenice o njihovom uvaženom kolegi. (Prva saslušanja počela su još 1946, ali je Hajdeger pretrpeo slom živaca i morao je da se leči nekoliko sedmica u sanatorijumu u Badenvileru).

Najčešće se govori o ludilu kao pratiocu genijalnog uma, no, čini se ipak (istorija nam barem daje dovoljno primera o tome), da se kao saputnik velikih umova mnogo češće javlja izvesna svesno odabrana, dobrovoljna imbecilnost, ma odakle dolazila i ma čime se pravdala. Hajdeger se posle rata nikad nijednom rečju nije izjasnio o svom predratnom angažmanu, kao ni o antisemitizmu i holokaustu, a tu je "sramnu ćutnju" (Derida) narušio samo jednom, u predavanju tek naknadno objavljenom i naslovljenom *Konfiguracija* (1949), gde, govoreći o pošastima savremene tehnologije iskazuje potpuni moralni idiotizam (po svemu sudeći, hotimičan), stavljajući konclogore u isti kontekst sa problemima poljoprivrede i proizvodnje hrane: "Poljoprivreda je danas mehanizovana industrija proizvodnje hrane - u suštini, kao i proizvodnja tela u gasnim komorama ili konclogorima..."

U tišini Crnih šuma, napisao je o sebi sledeće grandomanske reči: "Onaj ko veliko misli, prisiljen je da čini i velike greške".

Treću liniju Hajdegerove odbrane činila je internacionalna akademska javnost, široki front uglednih imena što će tokom svih tih godina zdušno stajati uz njega, od Hane Arent, Karla Jaspersa, do Sartra, Kloda Levi-Štrosa i Deride, i svi će oni manje-više eufemistički govoriti o Hajdegerovom "flertu sa nacizmom". Tek je Farijasova knjiga prekinula opštu tišinu i probila sve tri linije Hajdegerove odbrane, ali dokumentovano, iz srca stvari, zaobišavši bedeme odbrane kao Mažino liniju, dokazujući na sijaset primera kako je fašizam zapravo inherentan osnovnim postavkama na kojima stoji Hajdegerova filozofija, a ne slučajna epizoda ili eventualno zastranjenje, kako je dotle glasilo zvanično tumačenje. Kao reakcija na Farijasovu knjigu, u roku od samo osam meseci pojavilo se čak šest različitih publikacija koje za temu imaju Hajdegera i njegov odnos sa nacizmom. Naravno, ne treba da čudi što je odgovor apologeta bio najžešći u Francuskoj, gde je Hajdegerova misao izvršila najveći uticaj posle Drugog svetskog rata (Sartr, Klod-Levi Štros, Fuko, Derida); takođe, valjda je samo u Francuskoj moguće da Farijas bude optužen kako "vodi staljinističke procese protiv Hajdegera"! Argumentacija Hajdegerovih branitelja išla je od potpunog negiranja činjenica i navoda iz Farijasove knjige do Deridine ocene, "kako u knjizi nije izneto ništa novo što već nije odranije poznato".

No, pri tom su na svetlost dana izašle i neke zanimljive činjenice o istaknutim ličnostima iz kruga Hajdegerovih dugogodišnjih vernih saradnika, poštovalaca i propagatora. U Francuskoj, Žan Bofre (Beaufret) prevodilac Hajdegerov koji je u poslednjih 35 godina života predano radio na promišljanju ovog filozofa (napisao je i nekoliko knjiga zajedničkih razgovora sa Hajdegerom), kao bivši član Pokreta otpora uživao je, razume se, puni kredibilitet, sve dok nakon njegove smrti 1982, nije otkrivena njegova prepiska sa istoričarem, revizionistom Robertom Furisonom, poznatom po osporavanju holokausta; kao i pomenuti istoričar, i Hajdegerov prevodilac je izražavao sumnju u postojanje gasnih komora i konclogora. U Americi, posthumno je izašlo u javnost da je Pol de Man, poznati teoretičar dekonstruktivizma i jedan od glavnih propagatora Hajdegera u Sjedinjenim Državama Amerike, za vreme Drugog svetskog rata u rodnoj Belgiji

sarađivao sa nacističkim okupacionim vlastima i pisao čak antisemitske članke za njihove novine. U tom svetlu, podrška Ernsta Noltea, još jednog istoričara revizioniste ne treba nipošto da čudi. Nolte čak i ne dovodi u pitanje Hajdegerov nacistički angažman, za njega je to jedini nužan i logičan odgovor na veliku rusku revoluciju iz 1917, a time ovaj istoričar, ništa manje, pravda i holokaust i logore: "Nije nemoguće da su nacional-socijalisti i Hitler sproveli 'azijatsko' delo (holokaust) samo stoga što su sebe i svoje ljude smatrali potencijalnim ili aktuelnim žrtvama sovjetskog 'azijatskog' dela. Zar nije 'arhipelag Gulag' prethodio Aušvicu"?

No, jedna od najvećih zasluga Farijasove knjige je u tome što je podstakla obnovljeno interesovanje za jednu raniju studiju o Hajdegeru, napisanu na istom tragu, autora Pjera Burdijea (Bourdieu), pod naslovom *Politička ontologija Martina Hajdegera*, u kojoj autor vrši lingvističku analizu političkog govora nemačke krajnje desnice iz dvadesetih godina prošlog veka, smeštajući u taj diskurs i Hajdegerov mutni filozofski žargon. Iz njegove tekstualne analize sledi da Hajdegerov jezik naprosto vrvi od mesta koja se po sebi podrazumevaju za ondašnji politički govor pripadnika švapske desnice. To će podstaći Johanesa Fričea (Fritsche) da 1999, ode još dalje; u studiji *Istorijska sudbina i nacional-socijalizam u Hajdegerovom Bitku i vremenu*, on dokazuje kako je u Hajdegerovom najpoznatijem delu *Bitak i vreme* u dubinama teksta implicitno prisutan i ideološki talog vremena, i ne samo to; po njemu, ti gusti nanosi ideološkog bili su potpuno vidni, bliski i razumljivi prvim čitaocima, onim generacijama desničara dvadesetih, da bi

tek kasnije postali neprozirni; uporednom analizom, Friče će se čak prihvatiti utvrđivanja sličnosti idioma kojim su napisani *Majn Kampf* i *Bitak i vreme*.

Ovde dolazimo i do onoga što spaja Ćosićevski nacionalistički diskurs, tog samoukog ontologa smrti i fenomenologa jama i masovnih grobnica, tog filozofa "čokotoresca" (M. Stanisavljević) sa svim onim nečasnim rabotama oko zataškavanja nekih neugodnih aspekata hajdegerovske filozofske i političke misli. A, to što im je zajedničko (uprkos činjenici da Ćosić, kao samouki filozof i autor krajnje autentične kosmogonije banalnosti, stoji dakako, daleko više od Hajdegera i od svih filozofa sveta) jeste mesto prećutanog kao mesto skrivene istine. "Državotvorna" Ćosićeva misao u sebi sadrži, prećutno, sliku onoga kako bi trebalo da izgleda idealni državni organizam Srbije, kao nekakvog vitalističkog entiteta što istrajava kroz istoriju, često menjajući oblik, veličinu i mesto (nešto poput džinovske, pokretne amebe), što Ćosićevi "državotvorno" ustrojeni čitaoci i bez reči, u pola nagoveštaja, u pola miga, i sami odlično shvataju ("gledamo se nemo, al' se razumemo"). U ovom slučaju pisac i njegovi čitaoci združenim snagama vajaju oblike sanjanog carstva i iscrtavaju granice "srpskog nacionalnog bića" (od "potkovice" do masovnih grobnica) iz knjige u knjigu, od intervjua do intervjua, od jedne Ćosićevske mudre besede do druge. Izveštavajući sa Ajhmanovog suđenja u Jerusalimu, Hana Arent je izrekla onu nadaleko poznatu frazu o "banalnosti zla". Ali zlo nema samo jedno lice, ono je zlo upravo stoga što je spremno da se uvek ponovo javlja u nekom infamno izmenjenom, dotle neviđenom i nezamislivom vidu. Zlo nikad ne prestaje da iznenađuje baš zato što je neiscrpno u svojim radikalnim mogućnostima transformacije. (Da je, na primer, umesto Ajhmana bio Mengele uhapšen i da je prisustvovala njegovom suđenju, teško da bi Arentovoj ikad palo na pamet da upotrebi sintagmu o "banalnosti zla"). Kao što ne postoji jedno zlo i jedna mogućnost zla, tako isto ne postoji jedan "nacizam" istorijski i geografski vezan za jedno određeno mesto i neku specifičnu etničku grupu, već postoje "nacizmi i nacizmi", beskrajna mogućnost ponavljanja raznih "nacizama". Istorija devedesetih u Evropi je istorija srpskog nacizma, autohtonog i neponovljivog, i nije nipošto slučajnost da je državotvorni književnik Ćosić upravo tada bio predsednik SR Jugoslavije (u razdoblju 1992-93), kada je jedan drugi državotvorni književnik ("pesnik") imenom Radovan

Karadžić krenuo da ostvaruje svoj pesnički program u Bosni, potkrepljujući snagu svojih *licencia poetica* dejstvom minobacača, topova i snajpera. To su valjda dva jedina književnika na svetu čije su razgovore obaveštajne službe snimile i njihove transkripte objavile na zvaničnom sajtu Međunarodnog suda pravde u Hagu; već i po tome stekli su besmrtno ime za buduća pokolenja.

U jednom od tih razgovora, kao dve groteskne inkarnacije beketovskih likova Didija i Estragona (iz pakla), Ćosić i Karadžić izmenjuju između sebe baljezgarije o onome o čemu inače nemaju pojma: o Havelu i o srednjoevropskoj kulturi i filozofiji - dvojica razaratelja svake kulture i čitavih gradova u okvirima viševekovne bosanske civilizacije, pričaju o kulturi! Prenosimo deo tog razgovora:

Estragon Karadžić: "Ovaj Havel je uništio Čehoslovačku".

Didi Ćosić: "E taj naš kolega postade takva budaletina. Mali je bre on".

Estragon Karadžić: "Mali je, mali čovječuljak. I vidite da ta srednjeevropska filozofija..."

Didi Ćosić: "Ništa..."

Estragon Karadžić: "Ništa, nema tu sokova. To nema fundamenta uopšte".

Za državotvornog Ćosića, koji u navedenom razgovoru tvrdi kako "istorija radi punom parom", Češka ima dva pisca: Švejka i Kafku (državno je ovde malo pretežno na račun književnog, Ćosić zaboravlja da Švejk nije pisac već književni lik), a Srednja Evropa i Kundera, to su trice i (erotske) kućine: "Taj erotizam, šta to sve znači Kundera i svo to društvo... I kad se gleda ta cela istorija i pogledaš umetnost ništa originalno ta srednja Evropa nema", zaključuje Ćosić.

Erotika se za njih dvojicu davno preselila u prostorno, u otimanje prostora, a istorija u memorandume SANU i haubice i minobacače JNA. U jednom ranijem književnom razgovoru između Dobrice Ćosića i Karadžića (takođe presretnutom) Ćosić pita Karadžića, nameravaju li njegove trupe uzeti Sarajevo ili Banja Luku za glavni grad.

"Nema govora, Sarajevo je glavni grad", uzvraća Karadžić.

Ćosić: „Da, da, slušajte, je l' se dodiruju negdje ove četiri regije“?

Karadžić: „Sve je u jednom komadu“.

Ćosić: „A povezuju se?“

Karadžić: „Povezuju se potpuno sve“.

Ćosić: „A dobro Muslimani i ne pokušavaju da generalizuju svoj prostor“.

Nisu nam potrebni ni Frojd ni Lakan da bismo rastumačili erotizirani govor ofanzivnih osvajača, koji penetriraju prostor dugim cevima vojnog naoružanja; dovoljno je oslušnuti kojim se glagolima i sintagmama služe: „dodiruju se“, „povezuju se“, „sve u jednom komadu“. Čak i nemušta Ćosićeva upotreba izraza 'generalizovati' u ovom kontekstu vuče na prisilnu erotizaciju; u njegovim ustima rečenica „Muslimani i ne pokušavaju da generalizuju svoj prostor“, zvuči pre kao „ne pokušavaju da *genitalizuju* svoj prostor“.

Genitalizacija prostora srpstvom ili, kako bi to državotvorni Ćosić rekao, „zamena teritorija i humano preseljenje“. Statično shvaćeni prostor ispunjava se ništa manje statičnim i rigidnim nacionalističkim diskursom, čija je glavna odlika aistoričnost; prostor se na taj način izjednačava sa etnicitetom i, po potrebi, jedno ili drugo se koriste kao alibi i bojni poklič za nekažnjeno ubijanje drugih u ime navodnog samoodržanja. U poslednjim mesecima predsednikovanja ovog državotvornog pisca otpočeće i granatiranje i opsada Sarajeva, a njegovom rukom zacelo su potpisani neki od (zasad) zaštićenih dokumenata u Haškom tribunalu u kojima se pominju reči kao što su: oružje, oruđe, kamioni, avioni, helikopteri, municija, granate, starešinski kadar, jer je državotvorni Ćosić, sem obaveza na predsedničkom mestu, u to vreme bio i vrhovni komandant Vojske Jugoslavije, a poznato je kako su za potrebe rata u Bosni logistika i naoružanje išli iz Beograda. Zločini tokom njegovog predsednikovanja (za koje postoje nesumnjivi dokazi o nemalom udelu njegove lične odgovornosti) jesu otmica i ubistva muslimanskih civila u Sjeverinu i Štrpcu. Kad je reč o otmici putnika iz voza na stanici Štrpce, vojska i najviši državni organi bili su u posedu pisane dojave u kojoj je, mesec dana pre stvarne otmice, jasno bilo naznačeno tačno mesto i vreme otmice kao i ko će je izvršiti, sa čime je državotvorni pisac bio upoznat, ali ništa nije preduzeo (iako većito obuzet strepnjom). Na mestu predsednika odigraće kratku i neslavnu rolu onoga što Anglo-saksonci nazivaju „*usefull idiot*“ (korisni idiot), u

trajanju od ravno godinu dana (jun 1992 - jun 1993), nakon čega će ga Milošević odbaciti kao staru krpu.

Za razliku od Hajdegera, državotvorni Ćosić danas može da računa samo na jednu liniju odbrane; na svoje „čitaoce“ (od kojih ga većina nikad nije ni čitala), iliti „narod“ čije je interese navodno cele spisateljske karijere branio i zastupao. Za internacionalnu javnost Ćosić, kao umetničko ime, jednostavno ne postoji, a na ovdašnju akademsku podršku, kad je reč o kulturnim krugovima unutar zemlje, uopšte ne treba računati iz jednostavnog razloga što kulture u Srbiji zapravo i nema; ona je davno, još pre 20 godina

doživela potpuni slom; uostalom, ne može se sprovesti genocid, rušiti gradovi i proterivati stanovništvo i, istovremeno, zanositi se idejom o nekačkoj kulturi. Ti nesrećni čitaoci, poslednja linija Ćosićeve odbrane, sa njim i između sebe dele jedino ono izvesno osećanje krivice i eventualno, breme priznatog ili nepriznatog saučesništva (mnogi od njih bili su rezervisti), kao i istu perspektivu i iste skućene vidike, a sebe svi zajedno doživljavaju kao retku, endemsku vrstu bilja u neprijateljskom okruženju Evrope - *Ramonda Serbica* (ili „cvet-feniks“): endemski autohtoni raritet koji raste samo u Srbiji. Cvet ramonde je otkrio poznati srpski prirodnjak Josif Pančić 1874. godine, a za ovu biljku vezana je jedna neobična i retka pojava: čak i potpuno sasušena, njena gomoljika u stanju je da ponovno oživi kad se zalije. Veruje se da je upravo zahvaljujući ovoj sposobnosti srpska ramonda preživela i poslednje ledeno doba.

Do ovog otkrića o čudesnoj izdržljivosti i regenerativnim moćima *Ramonda Serbice* došao je ruski botaničar Pavel Černavski 1928. godine, slučajno prevrnivši čašu sa vodom na herbarijum u kojem je bio i primerak pomenutog cveta, da bi nekoliko dana potom začuđeni ruski prirodnjak primetio kako je potpuno suva biljka procvetala, isteravši čak i jedan pupoljak iz tanušne stabljike. Ovo slučajno ali važno otkriće još te iste godine objavljeno je u *Ruskom botaničkom žurnalu*.